

terystycznych dla innych opracowań z tej dziedziny cech dogmatyzmu, czyni zadość idei, że współcześnie nauczanie prawa rzymskiego, pomimo istotnych różnic systemowych, winno spełniać rolę wstępu czy ogólnej teorii prawa cywilnego. Takie podejście sprawia, że uczący się nie odczuwa izolacji przedmiotu wobec innych dyscyplin objętych programem studiów.

Zaletą skryptu jest umieszczenie *in fine* przytoczonych w nim paremii prawniczych, z zaznaczeniem miejsca, w którym dana paremia się znajduje. Umożliwia to uczącemu się szybkie odszukanie w podręczniku zasady prawnej i wiążącej się z nią partii materiału. Mile widzianym *novum* w kolejnym wydaniu *Zarysu* będzie z pewnością zamieszczenie w nim indeksu rzeczowego, względnie systemu odsyłaczy wewnętrznych czy też słowniczka niezbędnej terminologii łacińskiej. Wprowadzenie do podręcznika podobnych rozwiązań ułatwia bowiem poruszanie się po nim, stanowi rodzaj przewodnika łączącego w spójną całość powiązane ze sobą materie. Taki postulat zgodny jest z oczekiwaniem bezpośrednich odbiorców. Nie pozostaje też bez wpływu na utrzymanie nowoczesnej formuły podręcznika akademickiego. Wszystkie miejsca niejasne, mogące studentowi nastręczyć dodatkowych trudności, a dostrzeżone przez autora, zostały w obecnej edycji skryptu przededagowane.

Reasumując, należy stwierdzić, że drugie wydanie wyżej omówionej publikacji Mieczysława Żołnierczuka stanowi wartościowy wkład w dydaktykę prawa rzymskiego i niewątpliwie wspomaga proces studenckiej edukacji prawniczej. Posiada również walory propedeutyki współczesnego prawa cywilnego. Proste i przejrzyste przedstawienie przedmiotu sprawia, że pracę tę można śmiało polecić także i tym z czytelników, którzy z jakichkolwiek powodów zadadzą sobie trud przyswojenia podstawowych wiadomości z zakresu urządzeń rzymskiego prawa prywatnego. Mając na względzie, jak wielką rolę odegrał ten system prawny na kształtowanie się późniejszych systemów prawa cywilnego, w tym i naszego rodzimego kodeksu cywilnego, nie ma przeszkód, aby podręcznik polecić również prawnikowi zawodowemu. W dobie jednoczącej się Europy nie brak głosów, że prawo rzymskie może posłużyć za pień, na którym wyrosnie wspólny, europejski system prawa cywilnego.

KRZYSZTOF HELINIAK (Rzeszów)

Dzieje wymiaru sprawiedliwości. Pod red. Tadeusza Maciejewskiego. Wydawnictwo Uczelniane Bałtyckiej Wyższej Szkoły Humanistycznej, Koszalin 1999, ss. 442.

W dniach 20–23 września 1998 roku w Mielenie-Unieściu koło Koszalina odbył się Zjazd Katedr Historyczno-Prawnych, zorganizowany przez Katedrę Historii Państwa i Prawa Bałtyckiej Wyższej Szkoły Humanistycznej w Koszalinie*. Tematem obrad były dzieje wymiaru sprawiedliwości. Na konferencji ponad 20 badaczy przedstawiło referaty, komunikaty lub też zgłosiło do druku artykuły nawiązujące do szeroko pojmowanej historii wymiaru sprawiedliwości. Recenzowane wydawnictwo zawiera teksty większości wystąpień, poprzedzone przedmową pióra profesora Tadeusza Maciejewskiego, organizatora obrad. Wydawca odstąpił od porządku prezentowania tekstów przyjętego na zjeździe i zaproponował ułożenie ich w porządku nawiązującym do porządku tematycznego, z uwzględnieniem kryterium chronologicznego.

* Sprawozdanie ze zjazdu zamieszczamy w dziale Kronika niniejszego tomu (dop. Red.).

Problematykę z zakresu prawa rzymskiego reprezentują studia prof. W. Bojarskiego, *Stosunki cesarskiego Rzymu z lokalnymi autonomiami w zakresie sądownictwa* i dra K. Amiełan-czyka, *Reskrypty cesarza Hadrianu w sprawach karnych*, oraz obszerniejsze prace dr M. Sitek, *Środowisko naturalne – zagrożenia i ochrona prawna w przedklasycznym i klasycznym prawie rzymskim* i dra B. Sitka, *Prawo rzymsko-holenderskie. Współczesne stosowanie prawa rzymskiego*.

Zagadnieniom historii sądownictwa miejskiego w Polsce przedrozbiorowej poświęcone są krótkie studia prof. T. Maciejewskiego, *Sąd wetowy w miastach Prus Królewskich* i prof. T. Maciejewskiego i prof. R. Skeczkowskiego, *Wymiar sprawiedliwości w dawnym Koszalinie* oraz obszerniejsze teksty mgra Z. Zarzyckiego, *Sąd wyższy prawa niemieckiego we Fryszaku* i mgr A. Zarzyckiej, *Przywileje prawa niemieckiego w dawnym Pacanowie*.

Problematyce sądownictwa związanego z systemem prawa ziemskiego poświęcone zostały najobszerniejszy w tomie i opatrzone syntetycznymi wnioskami tekst dra Z. Naworskiego, *Szlachecki wymiar sprawiedliwości w Prusach Królewskich na tle sądownictwa Rzeczypospolitej (1454–1772)* oraz prace mgr I. Wierzchowieckiej, *Organizacja Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego w latach 1581–1764* i dr I. Lewandowskiej-Malec, *Krakowskie postulaty reformy szlacheckiego wymiaru sprawiedliwości I połowy XVII wieku*.

Swoje ustalenia na temat sądownictwa duńskiego przedstawia dr A. Gaca w tekście pt. *Struktura sądownictwa w Danii do połowy XVII wieku*.

Historii wymiaru sprawiedliwości w XIX w. poświęcone są studia mgra M. Krzymkowskiego, *Immunitet urzędniczy w Księstwie Warszawskim*, mgra W. Pęksy, *Sąd sejmowy w Rzeczypospolitej Krakowskiej*, mgra G. Bareckiego, *Przysięgli w procesie mieszanym*, opatrzone zestawieniami statystycznymi tekst mgra A. Berezy, *Obsada kadrowa sądów gminnych w Królestwie Polskim w latach 1875–1915* oraz komunikat mgra M. Stanulewicza, *Wymiar sprawiedliwości polskiego państwa podziemnego w latach 1863–1864*.

Okres II Rzeczypospolitej i czasy drugiej wojny światowej podjęte są w tekście mgr M. Materniak-Pawłowskiej, *Przejmowanie wymiaru sprawiedliwości przez organa polskie po I wojnie światowej*, i obszerniejszych pracach dr D. Malec, *Koncepcje organizacji sądownictwa administracyjnego w Polsce w okresie międzywojennym* oraz prezentujący szerzej nieznanie zagadnienie artykuł prof. G. Górskiego, *Wymiar sprawiedliwości na ziemiach polskich w latach 1939–1945*.

Całość publikacji wieńczą prace poświęcone sądownictwu okresu Polski Ludowej i PRL: dra M. Zukowskiego, *Sądownictwo wojskowe na Pomorzu Zachodnim w latach 1946–1954*, mgr A. Machnikowskiej, *Sądownictwo karne na Pomorzu Gdańskim w latach 1945–1950* oraz mgra M. Zaborskiego, *Skład sądów wojskowych według przepisów dekretu z 23 września 1944 r. Prawo o ustroju sądów wojskowych i prokuratury wojskowej*.

Oprócz opublikowanych tekstów wydawnictwo zawiera też kilkunastokrotnie sprawozdanie ze Zjazdu Katedr pióra mgr A. Bylicy. Sprawozdanie przynosi dokładną informację na temat przebiegu i atmosfery obrad oraz omawia dyskusję jaką wywołały poszczególne wystąpienia.

Prezentowana publikacja poświęcona jest dziejom wymiaru sprawiedliwości. Jak słusznie zaznaczył w przemowie prof. T. Maciejewski: „*Dzieje wymiaru sprawiedliwości są zawile, skomplikowane i słabo, – jak dotąd – poznane*” (s. 7). To spostrzeżenie oddaje problem, z jakim zetknął się redaktor tomu związany z reprezentatywnością publikowanych artykułów. Rozpiętość chronologiczna i w mniejszym stopniu terytorialna problematyki w nich przedstawionej powoduje zarazem, iż niemożliwa staje się szczegółowa analiza treści poszczególnych tekstów. Stąd uwagi niniejsze mają charakter spostrzeżeń ogólnych dotyczących całego zbioru.

Jak wiadomo, wyodrębnienie władzy sądowniczej od władzy wykonawczej postulowano dopiero od czasów Oświecenia zgodnie z monteskiuszowską wizją podziału równowagi władz. Jej realizacja nastąpiła w XIX i XX w. lecz zdobycze związane z wykształceniem odrębnej gałęzi władzy sądowniczej gwarantującej jednostce pełną ochronę prawną nie zawsze były utrzymywane. Problematyka dziejów wymiaru sprawiedliwości podejmowana była w ostatnich latach w nauce polskiej. Zaprezentowane w tomie teksty oddają usytuowanie wymiaru sprawiedliwości

w systemie władzy państwowej okresu przedoświeceniowego. Z kolei przeważające ilościowo artykuły omawiające zagadnienia historii wymiaru sprawiedliwości w wiekach XIX i XX wskazują, jak często postulat niezależności sądownictwa czy szerzej wymiaru sprawiedliwości nie był realizowany. Teksty mają charakter szczegółowych opracowań i prezentują zagadnienia podejmowane przez poszczególnych uczonych w ich badaniach poświęconych dziejom wymiaru sprawiedliwości. Artykuły I. Lewandowskiej-Malec i D. Malec a także w mniejszym stopniu G. Berezy przedstawiają ponadto poglądy na temat kształtu wymiaru sprawiedliwości w analizowanych przez nich epokach. Prace ukazują różnorodność tematyki badawczej podejmowanej w polskich ośrodkach badawczych. Większość tekstów nie zawiera ustaleń o charakterze syntetycznym, związanych z dziejami wymiaru sprawiedliwości. Pewnych uogólnień starano się dokonać natomiast w dyskusji zjazdowej, która wskazywała również postulowane kierunki przyszłych prac nad historią szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości.

Pewną wątpliwość wywołuje przyjęcie przez redakcję publikacji tekstów w porządku nawiązującym do porządku tematycznego, z uwzględnieniem kryterium chronologicznego. Układ taki jest bowiem mało czytelny i zasadniejsze byłoby pogrupowanie tekstów w zestawy tematyczne. Wtedy bardziej widoczna byłaby krajowa perspektywa zainteresowań badawczych polskich historyków państwa i prawa, z rzadka podejmujących zagadnienia z obszaru powszechnej historii państwa i prawa. Jedynie prace publikujących w tomie romanistów oraz opracowania G. Bareckiego i A. Gacy wyłamują się z tego schematu. Zogniskowania zainteresowań polskich badaczy na „polskich” tematach nie należy traktować jednak jako wyrazu słabości polskiego środowiska historycznego, jego braku związków z nauką światową, co sugerował ostatnio w innym kontekście prof. S. Salmonowicz w wystąpieniu podczas obchodów 50-lecia Czasopisma Prawno-Historycznego w grudniu 1998 r. w Poznaniu. Świadczy to natomiast o tym, jak wiele zagadnień związanych z historią struktur wymiaru sprawiedliwości na ziemiach polskich nie jest jeszcze opracowanych.

Poświęcenie tomu dziejom wymiaru sprawiedliwości, a więc opisaniu historii ustroju i funkcjonowania instytucji ochrony prawnej oraz toczonym w przeszłości sporom co do ich kształtu, sprawia, że dwa zawarte w tomie teksty wyraźnie odbiegają w swej treści od tytułu zbioru. Mowa tutaj o artykułach K. Amielińczyka i intrygującego już z racji podjętego tekstu M. Sitek. Prace te skupiają się na zagadnieniach historii według współczesnych pojęć prawa materialnego. Tym samym niezależnie od dużej wartości obydwu tekstów – podkreślić można ożywioną dyskusję jaką wywołał w trakcie zjazdu tekst K. Amielińczyka – nie mieszczą się one w ogólnym temacie zbioru.

Przy analizie treści opublikowanych artykułów widoczne jest również, iż duża część ma charakter jedynie zarysu analizowanej przez autorów problematyki. Dostrzegalne jest to nie tylko przez porównanie rozmiaru poszczególnych prac. Niektórzy autorzy wręcz, jak W. Bojarski czy M. Stanulewicz, wyraźnie zaznaczają, iż ich spostrzeżenia mają charakter wstępny. Co do pozostałych jasna staje się przyczyna tak wąskiego ujęcia tematu dzięki analizie sprawozdania ze zjazdu, z którego wynika, że były one wygłoszone w formie komunikatów. Widać stąd jak dobrym pomysłem było dołączenie do tomu relacji z obrad zjazdu. Możliwość wygłoszenia krótkiego referatu i jego opublikowania w ogólnopolskim wydawnictwie pozjazdowym była inicjatywą zasadną. Dała ona, zwłaszcza młodszym badaczom szansę prezentacji własnych ustaleń i poddanie ich pod dyskusję na forum poza macierzystymi ośrodkami. Skądinąd natomiast wydaje się, że od strony redakcyjnej zasadniejsze byłoby podzielenie publikowanych w tomie opracowań na dwie części: artykuły i komunikaty z uwzględnieniem sugerowanego wyżej zasadniczego podziału na grupy tematyczne. Byłby to zabieg ułatwiający czytelnikowi analizę kondycji środowiska polskich historyków prawa, którego świadectwem jest m.in. prezentowany tom.

Od strony technicznej wydawnictwo należy ocenić pozytywnie. Całość wydana została starannie, na dobrym papierze. Lakierowana okładka opatrzona wizerunkiem ślepej Temidy koresponduje z tytułem zbioru. Wydawcy i redaktorowi pogratiulować należy również szybkiego opublikowania obszernego tomu. Zaslugę tę dzieli on z Wydawnictwem Uczelnianym Bałtyckiej Wyższej Szkoły Humanistycznej w Koszalinie.